

CONTRIBUȚIA ARMATEI ROMÂNE LA APĂRAREA ORAȘULUI TIMIȘOARA ÎN SEPTEMBRIE 1944

colonel dr. LEONIDA LOGHIN

Apărarea orașului Timișoara, inima și creierul Banatului, a cărui importanță operativ-strategică, economică și industrială este binecunoscută, a revenit, prin directiva Marelui stat major, Corpului 7 teritorial, al cărui comandament se află în chiar această localitate. La rîndul său, corpul a trimis trupelor ordinul special de operații nr. 5, prin care a precizat misiunile fiecărei divizii¹. Pentru conducerea operațiilor din Crișana și Banat, statul major al acestui comandament s-a dislocat la Radna, de unde a dirijat acțiunile din cele două provincii.

În vederea apărării municipiului, Divizia 9 cavalerie a fost deplasată, la 3 septembrie, de la Lugoj în zona Giarmata-Cerneteaz-Săcălaz-Giroc², înlocuind, de fapt, Divizia 1 infanterie, care fusese trimisă pe Valea Crișului Alb.

La 6 septembrie, ora 8, comandamentul Corpului 7 teritorial, generalul de divizie Carol Schmidt, a transmis Diviziei 9 cavalerie, comandată de generalul Dumitru Popescu, misiunea de luptă, care, în esență, prevedea asigurarea integrității frontierei între Mureș și Timiș precum și apărarea municipiului Timișoara, barînd, îndeosebi, cele trei direcții principale : Pesac-Timișoara, Jimbolia-Timișoara și Vrșac-Timișoara, ultimele două fiind și cele mai periculoase³. În vederea organizării apărării, diviziei i s-au pus la dispoziție, imediat, unitățile militare existente în zonă, și anume : regimentele 13 călărași, 17 infanterie, 6 artilerie călăreață, Batalionul 5 instrucție și reparații auto, Centrul de instrucție jandarmi, Școala de subofițeri jandarmi Botoșani, dislocată la Giarmata, Școala de subofițeri rezervă de artilerie, Detașamentul de studenți aparținînd Institutului politehnic și alte formațiuni existente în oraș⁴. De la 11 septembrie, dimineața, în dispozitivul defensiv a intervenit și Regimentul 5 vînători, comandat de locotenent-colonelul Alexandru Giuran, un ofițer superior destoinic, cu înalte calități, care și-a condus cu competență unitatea în lupte⁵.

Pentru îndeplinirea misiunii, comandantul diviziei a fixat un prim aliniament, la 7—8 km de oraș, jalonat de localitățile Vinga-Gelu-Satchinez-Biled-Beregsău Mare-Sînmihai-Peciu Nou-Cebza-Ciacova, și un al doilea, pe linia Vinga-Carani-Sînandrei-vest Timișoara-Parța-Jebel. Pe aceste alinamente s-au dispus trei detașamente, organizate din unitățile de mai sus. Detașamentul Nord, comandat de locotenent-colonelul Constantin Botez, format din Centrul de instrucție jandarmi și Școala de subofițeri jandarmi Botoșani, primise misiunea să bareze direcția Sînnicolau Mare-Periam-Vinga, rezistînd cu dîrzenie în zona Vinga-Gelu-Satchinez.

Detașamentul Centru, condus de locotenent-colonelul Ilie Brădățeanu, cu regimentele 17 infanterie și 6 artilerie călăreată, bara direcțiile Pesac-Timișoara și Jimbolia-Timișoara, dispunând un batalion în zona Hodoni-Biled-Becicherecu Mic, iar al doilea pe Beregsău și Sînmihaiu German. Detașamentul Sud, condus de maiorul Ștefan Petrovici și format din Batalionul 5 instrucție și reparații auto, ocupase zona Foeni-Peciu Nou, cu scopul de a interzice direcția Peciu Nou-Ciacova. Regimentul 13 călărași, comandat de locotenent-colonelul Ioan Encscu, fusese reținut în rezervă, organizînd un aliniament defensiv pe marginea de vest a orașului, în special pe Freidorf, Fratelia și Giroc. De asemenea, comandantul diviziei mai dispunea de Detașamentul de studenți, și de alte formațiuni de ordine internă, puse sub comanda colonelului Alexandru Galgoți⁶. Am făcut aceste precizări pentru a reaminti zonele și direcțiile mai periculoase și a evidenția, astfel, faptul că Timișoara era, atunci, amenințată din toate părțile. Voi prezenta, acum, scenariul succint al bătăliei pentru apărarea orașului.

Trupele și-au ocupat imediat dispozitivul defensiv ordonat și, pînă la 10 septembrie, seara, și-au definitivat lucrările de apărare. La 11 septembrie, ora 6,50, căpitanul Vintilă Stan, comandantul companiei de grăniceri Banloc, a raportat că forțe germane de infanterie și tancuri au depășit frontiera pe la Moravița, dirijîndu-se spre Timișoara⁷. Știrea a fost confirmată de telefonista Elena Ghenescu, din Deta⁸, unde trupele germane ajunseseră la ora 7,45. După primirea informațiilor, Regimentul 13 călărași, folosind tramvaiele orașului, a ocupat pozițiile de apărare pe localitățile Freidorf, Fratelia și Giroc. Un escadron, condus de căpitanul Marin Gheorghisor, a fost trimis la Săcălaz, iar un pluton antitanc, la sud de Chișoda⁹. Școala de subofițeri rezervă de artilerie și plutoanele de studenți au constituit un detașament care, sub conducerea colonelului Alexandru Galgoți, a ocupat liziera de est a Pădurii Verzi, blocînd comunicația dinspre Remetea. La cererea comandantului Diviziei 9 cavalerie, Corpul 7 teritorial a oprit în Sînandrei Regimentul 5 vînători, care se deplasa spre Arad, și l-a dirijat spre liziera de sub a orașului Timișoara, pentru a putea interveni pe direcția Șag-Timișoara¹⁰. La ora 9,30 avangarda inamicului a luat contact cu Detașamentul Sud, care, după un schimb violent de focuri, s-a retras spre Uliuc. La 10,30, tancurile germane au trecut Timișul. La sud de Chișoda au fost întîmpinate însă de focul tunurilor antitanc mînuite cu pricepere de caporalul Grigore Gașpar și de Ion Cuteș¹¹. Trei tanchete au fost distruse și alte două tancuri imobilizate. Pentru faptele lor de arme, ei au fost decorați cu medalia „Virtutea militară”, clasa III-a¹². La ora 11,30, aviația română a bombardat violent coloana germană. La aceeași oră, escadronul comandat de căpitanul Alexe Donici a contraatacat cu hotărîre, împingînd dușmanul spre riul Timiș. Această acțiune izbutită a permis Regimentului 5 vînători să ajungă la sud de oraș și să ocupe, din mișcare, la ora 12,30, dispozitivul pe Chișoda și Giroc. Organizînd contraatacul, locotenent-colonelul Giuran l-a declanșat, la ora 15, cu un batalion spre Parța și cu al doilea spre Șag. Calm și hotărît, comandantul regimentului l-a condus cu pricepere și la ora 17 subunitățile sale au ajuns la intersecția șoselei dintre Șag și Parța, unde au fost oprite¹³. Între timp, Regimentul 13 călărași — de fapt un divizion — a ocupat dispozitivul de apărare pe Freidorf, Chișoda și Giroc, organizînd baricade și obstacole antitanc. Din Batalionul 5 instrucție și reparații auto s-a constituit o rezervă mobilă, cu misiunea de a apăra trecerea de peste Timiș; din zona Uliuc-Hanul Dragșina. Întrucît prezența germanilor la nord de riul Timiș

devenise incomodă, locotenent-colonelul Giuran a hotărît să reia contra-atacul, pentru a-l zvîrli pe duşman la sud de rîu şi a ocupa apoi comuna şi gara Timişeni. La ora 18,30, batalionul 2, comandat de căpitanul Ion Stamatiu, a atacat fulgerător şi prin surprindere. Compania 6, condusă de locotenentul Nicolae Popescu, a ocupat, pînă seara, podul de peste Timiş, iar compania 7, a locotenentului Constantin Ungureanu, gara Timişeni. Totuşi, deşi apărarea duşmană fusese zdruncinată, acesta mai rezista pe Şag. Atunci, locotenent-colonelul Giuran a ordonat batalionului 1, care acţiona spre Parţa, să intervină imediat spre Şag. Atacul companiilor 3 şi 4, conduse de locotenenţii Constantin Spătaru şi Aurel Mirescu, s-a desfăşurat cu violenţă. După grele lupte de stradă, adeseori corp la corp, satul a fost curăţit de inamic în cursul nopţii. Ajungînd pe satul Parţa, trupele germane au fost aruncate la sud de riul Timiş. Podul, intact, a intrat în stăpînirea sergenţilor Marin Sirbu, Mircea Iordache şi Ilie Murgu. Sintetizînd prima, dar crîncena zi din luptele pentru apărarea Timişoarei, afirm că toţi militarii români, dar mai ales cei din Regimentul 5 vînători, şi-au făcut cu prisosinţă datoria ¹⁴.

Ziua de 12 septembrie s-a caracterizat prin tatonări executate de inamic, fără rezultate deosebite. Profitînd de succesul obţinut, la ora 17, un detaşament condus de locotenentul Aurel Mirescu, din regimentul 5 vînători, executînd cercetare prin luptă, a pus stăpînire, pînă la ora 18,30, pe localităţile Jebel şi Voiteg, blocînd şoseaua pe o adîncime apreciabilă ¹⁵. Pe celelalte direcţii situaţia se menţinuse neschimbată.

La 13 septembrie, pericolul se conturase dinspre Arad, unde începuseră ofensiva spre Valea Mureşului mai mult de două divizii maghiare. Pentru a întări apărarea la Detaşamentul Nord, comandantul diviziei a dispus la Dumbrăviţa, călare pe şoseaua Cernetez-Timişoara, un mic detaşament condus de maiorul Filip Spiru, comandantul divizionului 1 din Regimentul 13 călăraşi. De asemenea, batalionul 2, din Regimentul 5 vînători, a fost adus în Timişoara, ca rezervă a diviziei ¹⁶.

În ziua următoare s-au desfăşurat lupte grele în zona Şag (Arad), iar la ora 21 a fost anunţată, dinspre Jimbolia, puternice forţe germane de infanterie şi tancuri. Subunităţile Regimentului 17 infanterie şi-au ocupat dispozitivul de luptă iar batalionul 2, din Regimentul 5 vînători, a fost alărmat.

15 septembrie, ora 6. Puternice forţe germane, aproximativ un regiment şi 10—15 tancuri, atacînd dinspre Jimbolia şi Cenei, au luat contactul, la ora 11, cu trupele române din Regimentul 17 infanterie, care se apărau pe localităţile Becicherecu Mic şi Beregsău Mare, angajînd lupte extrem de violente. Pînă la ora 12, batalionul 2, din Regimentul 5 vînători, a întărit apărarea cu cîte o companie pe localităţile Săcălaz, Becicherecu Mic şi Mehala. Un pluton, întărit cu tancuri, din Regimentul 13 călăraşi s-a instalat în defensivă pe halta Ciorani. La ora 14,45, germanii au reluat atacul cu tancurile în faţă, obligînd pe apărători să se replieze, la ora 16, pe localităţile Beşenova Nouă şi Săcălaz ¹⁷. Compania 6, din Regimentul 17 infanterie, transportată auto, a întărit apărarea pe halta Ciorani. La 17,30, tancurile şi infanteria germană au forţat defensiva română de pe Săcălaz dar s-au lovit de zidul de nepătruns organizat aici de căpitanul Marin Gheorghişor, în jurul căruia se adunaseră şi trupele repliate. Cu toate eforturile depuse de inamic, rezistenţa română nu a fost înfrîntă. La ora 20,30, forţe maghiare au atacat spre Vinga. Trupele române din această

parte s-au repliat prin lupte. La ora 21,30, aliniamentul apărut de unitățile noastre cuprindea localitățile Șag-Vinga-Orțișoara-Ciorani-est Hodoni-Sinandrei-Săcălaz¹⁸.

Ziua de 16 septembrie a înregistrat cele mai violente lupte întrucît inamicul, hotărît să ocupe Timișoara, a atacat pe trei direcții. La ora 8,30, gruparea germană, care atacase pe direcția Satchinez-Sinandrei, s-a lovit de apărarea dîrză a două companii din Regimentul 17 infanterie. Trupele Detașamentului Nord s-au repliat pe aliniamentul Fibiș-Pișchia-Cerne-teaz. La aceeași oră, unitățile germane au lovit puternic și pe direcția Cărpiniș-Timișoara. Pe halta Ciorani a rezistat formidabil, cu o mîină de oameni, căpitanul Victor Ștefănescu, din Regimentul 13 călărași; sînd numai în linia întîia, a tras personal la tunul antitanc și inamicul a fost oprit. A fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul“, cl. a 3-a¹⁹. La ora 9,30, atacul dușman s-a generalizat. La Săcălaz, escadronul căpitanului Marin Gheorghîșor a rezistat cu strașnică dîrzenie. Sergentul major Grigore Costea și militarii din plutonul său s-au luptat la grenadă, zvîrlind inamicul din periferiile Săcălazului. Soldatul Dumitru Arvătescu, trăgător la pușca mitralieră, s-a amplasat cu arma sa pe calea ferată din Mehala și a tras împotriva dușmanului pînă ce distanța dintre el și inamic ajunsese la 15 metri. O grenadă inamică a explodat lîngă el, curmîndu-i firul vieții. A fost decorat, post-mortem, cu medalia „Virtutea militară“, cl. a 3-a²⁰. Atacul inamic de pe această direcție a continuat pînă la ora 17, cînd infiltrațiile tancurilor germane de pe calea ferată Săcălaz-Timișoara au fost respinse. S-au remarcat, din nou, ostașii batalionului 2, din Regimentul 5 vînători, călăreții detașamentelor căpitanilor Victor Ștefănescu și Marin Gheorghîșor. În focul luptelor a fost grav rănit sublocotenentul Alexandru Seculici. Cu toată presiunea făcută, inamicul nu a mai putut înainta. Dealtfel, la ora 16,15, comandantul german de pe această direcție raporta eșalonului său superior: „Coloana de nord, la 2 km nord-vest, coloana de sud la 4 km vest de Timișoara. Puternic tir de artilerie inamic (românesc, n.n.). Dacă nu slăbește, se intenționează a merge înapoi la Becicherec și Beregsău Mare“²¹. Inamicul a reluat însă atacul și la sudul Timișoarei. La ora 6,45, infanteria și tancurile germane au forțat apărarea batalionului 1, din Regimentul 5 vînători. Compania a 3-a a rezistat cu dîrzenie pe localitatea Parța, permițînd replierea celorlalte subunități. La ora 13, subunitățile batalionului 1 s-au oprit pe aliniamentul Chișoda-Giroc, întărind dispozitivul Regimentului 13 călărași. Tancurile germane au atacat din mișcare pozițiile române, dar fără succes. Seara, în jurul orei 19, fracțiuni dușmane, sprijinite, de asemenea, de tancuri, au reluat atacul în zona Săcălaz și cartierul Mehala, ajungînd la cimitir și la benzinăria de pe șoseaua Aradului. Contraatacat puternic de compania căpitanului Lazăr Buzdugan, inamicul a fost din nou respins. Era evident că forța trupelor germane atacatoare sleise. Sosirea, în cursul acestei zile, a primelor detașamente sovietice în Timișoara a făcut ca țaria defensivei să capete dimensiuni și mai mari, mai ales că parte din artileria și aruncătoarele sovietice intra-seră în acțiune²².

17 septembrie. Ultima zi de luptă crîncenă pentru apărarea orașului Timișoara. Grupările germane au reluat, la ora 6, atacurile dinspre vest și dinspre sud. S-au obținut succese remarcabile, mai ales în partea de vest a orașului. Aici, trupele germane — subliniază un document german, dat la ora 9,45, „au fost nevoite să se retragă din cauza atacurilor inamice superioare, și s-au implantat în Săcălaz și Becicherecu Mic, cu misiunea de

a închide partea de vest și nord-vest a orașului“, pentru ca, la ora 19, același comandament să comunice că „Batalionul de poliție din Săcălaz nu poate ține piept mai multă vreme atacului inamic“²³.

Atacurile germane executate în sudul orașului, în sectorul Regimentului 13 călărași au fost mult mai violente. Ele s-au declanșat spre Freidorf, Chișoda și Giroc, unde apărarea era condusă de neînfricatul lui comandant, locotenent-colonelul Ion Enescu. La 9,30, o coloană germană de aproximativ 20 de autocamioane, însoțite de 10 tancuri, atacase spre Urseni-Moșnița, iar alta, spre Giroc și Remetea²⁴. Între timp, cetățenii au ridicat baricade la capătul străzii Gelu, la podul Ștefan cel Mare și în alte părți ale orașului. Totuși, focarul luptelor se polarizase în zona Freidorf-Fratelia-Giroc. Ele s-au desfășurat întreaga zi, fiind însoțite de tirul artileriilor beligeranților. La ora 16,30, a fost rănit maiorul Ioan Petică, comandantul divizionului 2. La puțin timp, un proiectil dușman s-a spart în fața punctului de comandă al comandantului de regiment aflat într-o casă din Fratelia. Locotenent-colonelul Ion Enescu și adjutantul său, locotenentul Ovidiu Balea, au fost grav răniți, murind în aceeași zi. Tot în această crîncenă după-amiază au căzut eroic, pentru salvarea acestui oraș, maiorul Titus Mureșan, comandantul divizionului 2 — funcție preluată cu numai o jumătate de oră înainte —, căpitanul Alexei Donici, comandant de escadron, sergentul sanitar Ion Balica și alții. Cu toate pierderile suferite, apărarea română nu a cedat. Un contraatac puternic, executat la ora 18 de escadronul 4, din Regimentul 13 călărași, și de compania 3, din Regimentul 5 vînători, a zvîrlit inamicul din periferiile Timișoarei. Apărarea a fost grabnic refăcută pe Giroc și pe Chișoda²⁵. Concomitent, inamicul a fost alungat și din partea de nord a orașului, consemnînd marea izbîndă a unităților române angajate, cu sprijinul cetățenilor timișoreni, la apărarea orașului, la salvarea oamenilor și culturii acestui municipiu cu adînci rădăcini în istoria poporului român. Mărturie a acestei crîncene înclăstări sînt cei peste 500 de militari români morți, răniți și dispăruți pe cîmpurile de bătaie din jurul orașului. Omagiînd mărețele fapte de arme ale militarilor români, care s-au bătut cu strășnicie și au căzut eroic pentru apărarea Timișoarei, conducerea politico-administrativă a municipiului a acordat unor străzi nume de eroi ce și-au jertfit, aici, viața, pentru a ne reaminti, nouă și urmașilor noștri, măreța epopee înscrisă în istoria neamului românesc, în septembrie 1944, la Timișoara, pentru înfrîngerea fascismului, pentru libertate și independență națională.

NOTE

- ¹ *Documente privind istoria militară a poporului român, 1—3 septembrie 1944*, Editura militară, București, 1980, documentul nr. 90, p. 108—110.
- ² Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 224, dosar nr. 69, f. 154 (în continuare sursa se va cita : Arh. M.A.N.).
- ³ General-locotenent în rezervă Dumitru Popescu, *La porțile Timișoarei*, Editura militară, București, 1968, p. 28—29.
- ⁴ Arh. M.A.N., fond 224, dosar nr. 69, f. 207.
- ⁵ *Ibidem*, fond 1119, dosar nr. 12, f. 2.
- ⁶ *Ibidem*, fond 224, dosar nr. 69, f. 208—210.
- ⁷ General-locotenent în rezervă Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 41.
- ⁸ *Pentru eliberarea patriei*, Editura militară, București, 1972, p. 444.
- ⁹ Arh. M.A.N., fond 353, dosar nr. 22, f. 30.
- ¹⁰ *Ibidem*, fond 1119, dosar nr. 12, f. 4.
- ¹¹ *Ibidem*, fond 329, dosar nr. 4, f. 84.
- ¹² *Ibidem*, fond decorații, dosar nr. 9 „V”, f. 15.
- ¹³ *Ibidem*, fond 1119, dosar nr. 12, f. 5—6.
- ¹⁴ *Ibidem*, fond 542, dosar nr. 7, f. 3.
- ¹⁵ *Ibidem*, fond 327, dosar nr. 4, f. 85.
- ¹⁶ General-locotenent în rezervă Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 71.
- ¹⁷ *Kriegstagebuch Schneckenburger*, ziua de 15 septembrie 1944.
- ¹⁸ Arh. M.A.N., fond 224, dosar nr. 139, f. 319.
- ¹⁹ *Ibidem*, fond decorații, dosar nr. 60 „V”, f. 38.
- ²⁰ General-locotenent în rezervă Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 85.
- ²¹ *Kriegstagebuch Schneckenburger*, ziua de 16 septembrie 1944.
- ²² Arhivele statului, fond microfilme S.U.A., rola 226, cadrul 682.
- ²³ *Kriegstagebuch Schneckenburger*, ziua de 17 septembrie 1944.
- ²⁴ Arh. M.A.N., fond 657, dosar nr. 1, f. 2.
- ²⁵ *Ibidem*, fond 327, dosar nr. 4, f. 5.